

St Mary's
University
Twickenham
London

Benedict XVI
Centre for Religion
and Society

OBSERWATORIUM
SPOŁECZNE

ICP
INSTITUT
CATHOLIQUE
DE PARIS

Europejska młodzież i religia

Wyniki Europejskiego Sondażu Społecznego (2014–2016)

RAPORT PRZYGOTOWANY NA SYNOD BISKUPÓW 2018

PROF. STEPHEN BULLIVANT

St Mary's University
Twickenham, Londyn

RADOSŁAW MICHALSKI

Europejski Instytut Uniwersytecki
we Florencji

PODZIĘKOWANIA

Przedstawiony raport jest jednym z pierwszych – a będzie ich zapewne więcej – owoców współpracy pomiędzy **St Mary's University** oraz **Institut Catholique de Paris**. Jestem wdzięczny obu tym instytucjom, a zwłaszcza ks. prof. Philippowi Bordeyne'owi i prof. Francisowi Campbellowi, wokół nich bowiem powstało środowisko, w którym można realizować wspólne zamierzenia i plany badawcze.

Specjalne podziękowania należą się również **prof. Jacques'owi Arènes'owi**, **prof. François Moogowi** i **dr Maureen Glackin**, za ich wsparcie, rady, zachęty i komentarze na wszystkich etapach badania.

Ostatnią część raportu opracowała Fundacja Obserwatorium Społeczne we Wrocławiu kierowana przez **ks. prof. Grzegorza Sokołowskiego**. Analizy danych dokonał **Radosław Michalski**.

O autorze

Stephen Bullivant jest profesorem teologii i socjologii religii na St Mary's University, gdzie kieruje również Centrum Religii i Społeczeństwa Benedykta XVI. Gościł z wykładami na uniwersytetach w Oksfordzie, Manchesterze oraz na University College w Londynie.

Jako autor i redaktor prof. Bullivant opublikował dziewięć książek z zakresu teologii i nauk społecznych. Planuje również wydanie kolejnych, m.in.: *Dlaczego katolicy odchodzą, czego im brakuje i jak mogą wrócić* (Paulist Press 2018, współautorzy: C. Knowles, H. Vaughan-Spruce i B. Durcan), *Masowy Exodus: Odlączenie się katolików w Wielkiej Brytanii i Ameryce od czasu Soboru Watykańskiego II* (Oxford University Press, 2019) oraz *Historia ateizmu* (Cambridge University Press, 2020; wydawnictwo dwutomowe, współedytor: M. Ruse).

Badania profesora Bullivanta były wielokrotnie komentowane w mediach, m.in. przez *BBC*, *Sky News*, *The New York Times*, *The Times*, *The Guardian*, *The Economist* oraz *Der Spiegel*. Profesor udzielał wywiadów dla BBC Radio, LBC, Radia Watykańskiego i EWTN. Jego pisma publikowane były m.in. przez *The Guardian*, *New Scientist*, *The Spectator*, *First Things*, *America*, a także *The Catholic Herald*.

O Centrum

Centrum Religii i Społeczeństwa Benedykta XVI zostało utworzone przy St Mary's University w Twickenham w 2016 r. Nazwę wybrano dla uhonorowania czołowej roli, jaką przez wiele lat odgrywał papież Benedykt XVI w publicznych i akademickich dyskusjach dotyczących relacji między religią a naukami społecznymi. St Mary's University miał zaszczyt gościć papieża Benedykta w 2010 r. w czasie jego pielgrzymki do Wielkiej Brytanii.

U podstaw założenia Centrum leży przekonanie, że interdyscyplinarne badania, w wyniku których nauka wchodzi w bezpośrednią relację z teologią i etyką, są kwestią centralną dla życia katolickiego uniwersytetu (zob. Jan Paweł II, *Ex Corde Ecclesiae*, 46). W związku z powyższym, poprzez publikacje, aktywność w mediach, wydarzenia i przyciąganie młodych naukowców, Centrum stara się mieć duży udział w akademickich, kościelnych i publicznych dyskusjach dotyczących miejsca religii (i braku religii) we współczesnych społecznościach.

Organizacje zainteresowane zleceniem badań oraz osoby zainteresowane studiami doktoranckimi w Centrum mogą kontaktować się z administratorem Centrum: Kit Perry, BenedictXVI.Centre@stmarys.ac.uk.

Fundacja Obserwatorium Społeczne

Została powołana przez abp. Józefa Kupnego, metropolitę wrocławskiego, w 2015 r. dla propagowania katolickiej nauki społecznej. **Obserwatorium Społeczne** to chrześcijański *think tank*, który stawia sobie za cel analizowanie rzeczywistości społecznej, pojawiających się nowych prądów kulturowych oraz tendencji politycznych i gospodarczych. Służyć ma to stawianiu diagnozy społecznej, szczególnie diagnozowaniu nowych wyzwań i zagrożeń, a także wyprzedzającemu formułowaniu sposobów reagowania Kościoła na współczesne zmiany w duchu spotkania ze światem.

Dziękujemy autorom raportu, w szczególności prof. Stephenowi Bullivantowi, za zgodę na tłumaczenie i przygotowanie wersji polskiej.

Tłumaczenie: **dr Anna Rambiert-Kwaśniewska**

Redakcja: ks. prof. Grzegorz Sokołowski (Fundacja Obserwatorium Społeczne/Papieski Wydział Teologiczny we Wrocławiu), Radosław Michalski (Europejski Instytut Uniwersytecki we Florencji/Papieski Uniwersytet Angelicum w Rzymie).

SPIS TREŚCI

Kluczowe wyniki	s. 3
Wprowadzenie	s. 4
1. Religijność młodych w Europie	s. 5
2. Młodzi katolicy w Europie	s. 7
3. Młodzież i religia we Francji i w Wielkiej Brytanii	s. 8
4. Młodzież i religia w Polsce i w Irlandii	s. 10

Kluczowe wyniki

1. Największy **odsetek młodych** (wiek: 16–29) **nieprzyznających się do żadnej religii** („żadna”) wynosi **91%** w Czechach, **80%** w Estonii i **75%** w Szwecji. Najmniejszy natomiast wynosi jedynie **1%** w Izraelu, **17%** w Polsce oraz **25%** na Litwie. W Irlandii odsetek ten wynosi **39%**, natomiast w Wielkiej Brytanii i Francji wartość ta jest równa odpowiednio **70%** i **64%**. [wykres 1.1]
2. **70%** młodych Czechów – a także około **60%** Hiszpanów, Holendrów, Brytyjczyków i Belgów – „**nigdy**” **nie uczestniczy w obrzędach religijnych**. Jednocześnie **80%** młodych w Czechach i około **70%** Szwedów, Duńczyków, Estończyków, Holendrów, Francuzów i Norwegów „**nigdy**” **się nie modli**. [wykres 1.5]
3. Wśród osób **między 16. a 29. rokiem życia katolicy stanowią 82%** w Polsce, **71%** na Litwie, **55%** w Słowenii i **54%** w Irlandii. We Francji stanowią oni **23%**, a w Wielkiej Brytanii – **10%**. [wykres 2.1]
4. Jedynie **2% młodych katolików** w Belgii, **3%** na Węgrzech i w Austrii, **5%** na Litwie i **6%** w Niemczech podaje, że **uczęszcza na Mszę Świętą co tydzień**. Statystyki te mocno kontrastują z Polską (**47%**), Portugalią (**27%**), Czechami (**24%**) oraz Irlandią (**24%**). W badanej grupie na Mszę Świętą uczęszcza co tydzień **7%** katolików we Francji i **17%** w Wielkiej Brytanii. [wykresy 2.2 i 3.4]
5. Jedynie **26% młodych Francuzów** oraz **21% Brytyjczyków określa się jako chrześcijanie**. Tylko **7%** młodzieży w Wielkiej Brytanii **identyfikuje się jako anglikanie**, w porównaniu z **6% określających się jako muzułmanie**. We Francji **2% określa się jako protestanci**, a **10% jako muzułmanie**. [wykres 3.1]
6. **82% młodych Polaków uważa się za katolików, w Irlandii jest ich 54%. Jako osoby niereligijne w Polsce deklaruje się 17% młodych, podczas gdy w Irlandii jest ich 39%**. Oba kraje są zdecydowanie katolickie. [wykres 4.1]

Wprowadzenie

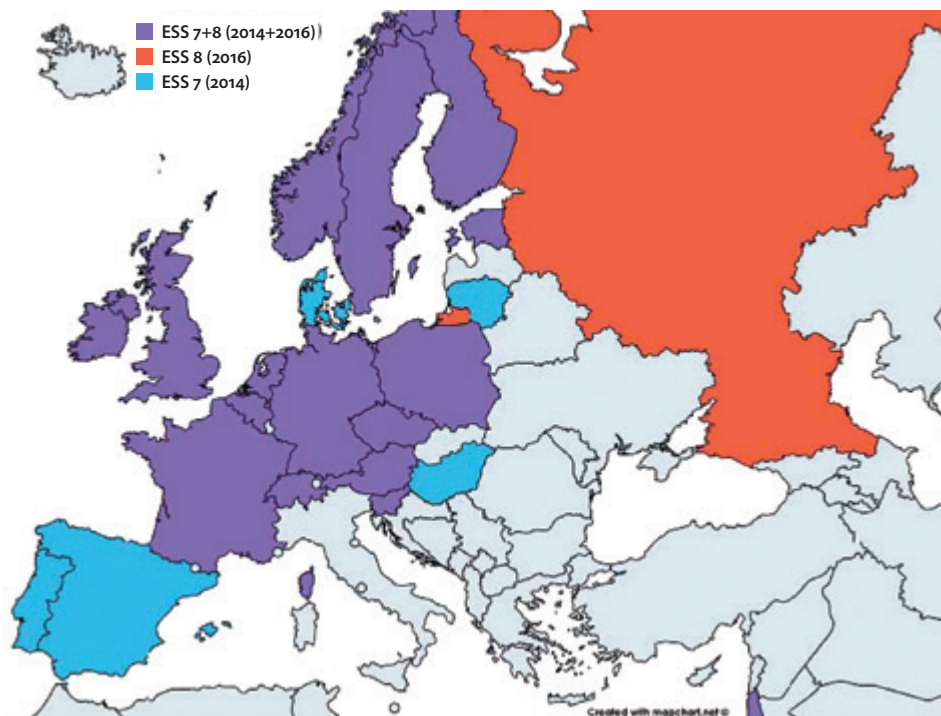
Przedstawiony raport bada przynależność i praktyki religijne wśród wchodzących w dorosłość Europejczyków, w wieku 16–29 lat. Rozdział pierwszy prezentuje dane na temat kluczowych wskaźników religijności w dwudziestu dwóch krajach Europy. Rozdział drugi dostarcza bardziej szczegółowych danych, zwłaszcza na temat przynależności i praktyk europejskich katolików. Z kolei rozdział trzeci poddaje szczegółowemu badaniu religijność młodych dorosłych we Francji i Wielkiej Brytanii. W rozdziale czwartym zaś zaprezentowano badania z dwóch tradycyjnie katolickich krajów Europy – Irlandii i Polski.

Niniejsze badania, podobnie jak szerzej zakrojony program studiów, publikacji i wydarzeń, którego raport jest częścią, są wynikiem współpracy między dwoma europejskimi uniwersytetami katolickimi: St Mary's University Twickenham w Londynie oraz Institut Catholique de Paris. Główną intencją raportu jest pomoc w dostarczeniu informacji dla Synodu Biskupów, który odbywa się w Rzymie w październiku 2018 r. Temat Synodu brzmi: *Młodość, wiara i rozpoznanie powołania*. Jak powiedział kiedyś francuski teolog i późniejszy kardynał, Yves Congar: „Kościół uczy się poprzez kontakt z faktami [...]. Prawda pozostaje niezmienna, ale jest uchwycona w nowy i bez wątpienia bardziej adekwatny sposób, gdy człowiek i świat są znani takimi, jacy są”¹. Mamy zatem nadzieję, że zaprezentowane tu statystyczne „fakty” okażą się użyteczne zarówno dla rozważań Synodu, jak i dla szerszego namysłu i działań Kościoła jako całości.

Ponadto mamy nadzieję, że zaprezentowane tu dane i światło, jakie rzucają one na religijność wchodzącej w dorosłość generacji Europejczyków, wzbudzą szerokie zainteresowanie wśród mediów, opinii publicznej, jak również naukowców i religijnych oraz świeckich grup na kontynencie i poza nim. Należy zauważyć, że grafiki i wykresy na kolejnych stronach opatrzone są jedynie minimalnym komentarzem. Naszą intencją jest przedstawienie stosownych statystyk w możliwie najbardziej prosty i interesujący sposób, bez wysnuwania hipotez odnośnie do takich czy innych przyczyn ich kształtu.

Uwagi o danych

Wszystkie informacje w niniejszym raporcie pochodzą z Europejskiego Sondażu Społecznego (ESS www.europeansocialsurvey.org). Co dwa lata, począwszy od 2002 r., ESS zadaje zestaw szczegółowych, dotyczących demografii i postaw pytań

Mapa ukazująca kraje uwzględnione w raporcie

losowo wybranym grupom badanych, reprezentatywnych dla danej narodowości, w znaczącej liczbie krajów Europy. (Metodologiczne szczegóły dotyczące badań ESS można odnaleźć w Internecie²).

Przedstawione analizy odwołują się do dwóch najnowszych iteracji sondażu: serii 7 (2014) oraz 8 (2016). Dla 16 z 22 krajów, włączając w to Francję, Wielką Brytanię, Irlandię oraz Polskę, użyliśmy kombinacji danych z obu lat, by zwiększyć ogólną liczbę danych. Dla pięciu krajów – Danii, Węgier, Hiszpanii, Portugalii i Litwy – dostępne były jedynie dane z roku 2014. Dla szóstego kraju – Rosji – zaprezentowane są jedynie dane z roku 2016. Przedstawiona obok mapa wskazuje, które kraje zostały włączone do badania. Kolory pokazują, której iteracji ESS użyliśmy w wypadku każdego z nich. Dodatkowo na następnych wykresach kraje z danymi pochodzącymi wyłącznie z roku 2014 lub 2016 oznaczone są odpowiednio symbolami: „*” oraz „^”. ESS poddaje badaniu mieszaną grupę osób w wieku 15 lat i starszych w każdym kraju. Jednakże wszystkie analizy w przedstawianym raporcie uwzględniają jedynie respondentów w wieku 16–29 lat (włącznie), podanym w momencie wypełniania ankiety. Zakres ten oparty jest na definicji użytej w dokumencie przygotowawczym Synodu: słowo „młody” odnosi się do osób między 16. a 29. rokiem życia³. Warto zauważyć, że wszystkie odniesienia, jakie w raporcie czynimy do „młodości” lub

„młodych Europejczyków”, dotyczą tej właśnie grupy wiekowej.

Na obszarze wszystkich badanych przez nas 22 krajów średnia wartość *N* dla analizowanej podgrupy (16–29 lat) wynosi 629 i waha się od 1307 (Izrael) do 198 (Węgry). Wszystkie dane zostały przeliczone (średnia ważona) przy użyciu powyższych liczb.

Jesteśmy niezmiernie wdzięczni wszystkim osobom zaangażowanym w planowanie, opłacanie, przeprowadzenie i udostępnienie Europejskiego Sondażu Społecznego.

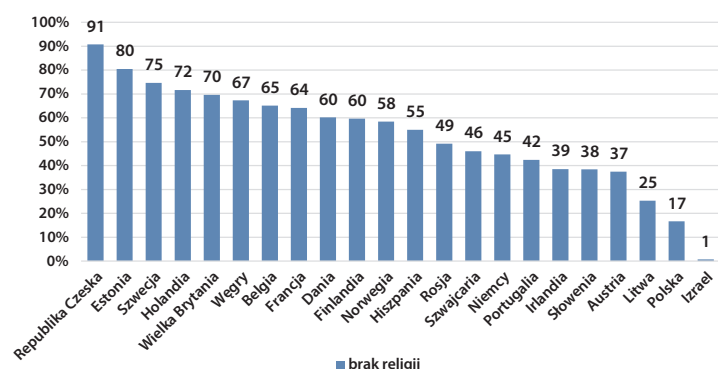
¹ Yves Congar, *Szeroki świat moją parafią: wymiary i prawda zbawienia*, przeł. Anna Turowiczowa, Kraków 2002.

² Zob.: www.europeansocialsurvey.org/methodology.

³ Zob.: www.vatican.va/roman_curia/synod/documents/rc_synod_doc_20170113_documento-preparatorio-xv_en.html.

1. Religijność młodych w Europie

1.1. Odsetek osób w wieku 16–29 lat nieidentyfikujących się z żadną religią w 22 krajach Europy (ESS 2014–2016)

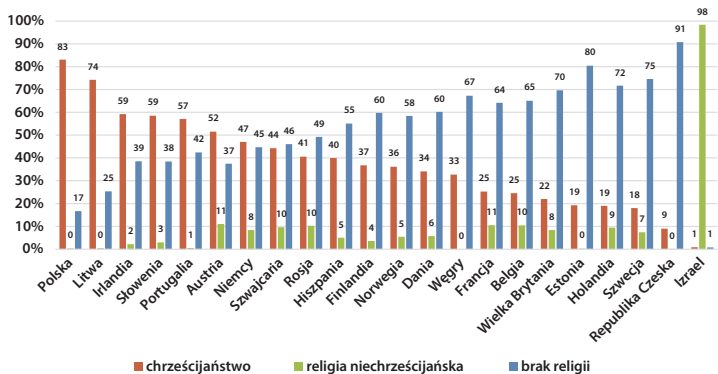
Wykres 1.1

Badania ESS dotyczące przynależności religijnej obejmowały dwustopniowe pytanie. W pierwszej kolejności respondentów pytano: „Czy uważasz się za osobę przynależącą do konkretnej religii lub denominacji?”. Dla tych, którzy odpowiedzieli „tak”, badacze przewidywali listę opcji do wyboru.

Wykres ukazuje odsetek młodzieży w każdym z badanych krajów, którzy odpowiedzieli „nie” na to pytanie (tj. „do żadnej”). Rozpoczynanie badania religijności młodych Europejczyków od tej uwagi może wydawać się dziwne. Jednakże wysoki procent młodzieży z wielu krajów, potwierdzającej brak przynależności religijnej, co łatwo zaobserwować z wykresu, jest tu najprawdopodobniej najważniejszym faktem ze wszystkich. Dane ułożone zostały od wskaźnika najwyższego do najniższego. Wyłączając Izrael (bardzo niski wskaźnik na samym końcu skali), interesujące jest, że dwa kraje o najwyższym odsetku (Czechy i Estonia) oraz dwa o najniższym (Litwa i Polska) przynależą do bloku postkomunistycznego.

Ogółem w dwunastu z dwudziestu dwóch badanych krajów ponad połowa młodzieży deklaruje brak przynależności do jakiegokolwiek religii lub denominacji. W dziewiętnastu z nich czyni to ponad jedna trzecia.

1.2. Odsetek osób w wieku 16–29 lat identyfikujących się z chrześcijaństwem, z religią niechrześcijańską oraz nieidentyfikujących się z żadną religią (ESS 2014–16)

Wykres 1.2

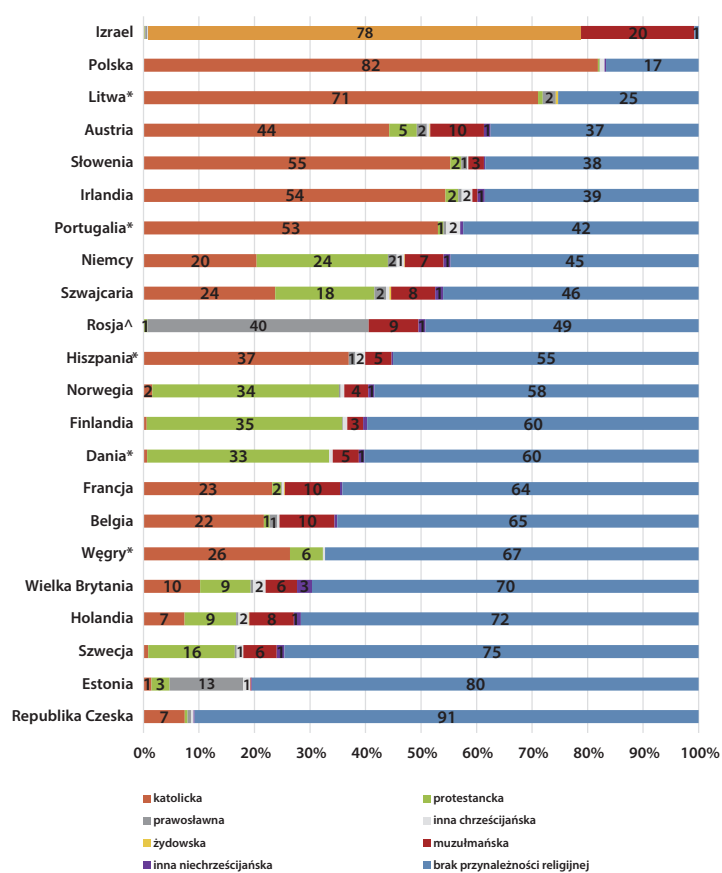
Wykres ukazuje stosunkowe proporcje chrześcijan (wszystkich denominacji), religijnych niechrześcijan oraz osób niereligijnych

w każdym z badanych dwudziestu dwóch państw. Dane ułożono wedle odsetka chrześcijan – od najwyższego do najniższego.

Znaczące jest, zwłaszcza biorąc pod uwagę nadrzędny cel raportu, że sześć „najbardziej chrześcijańskich” narodów jest historycznie związanych z krajami o większości katolickiej. Zaliczają się do nich zarówno przedstawiciele Europy Zachodniej (Irlandia, Portugalia, Austria), jak i Centralnej (Polska, Litwa i Słowenia).

Warte uwagi są ukazane na podstawie rozdziału trzeciego podobieństwa pomiędzy Francją i Wielką Brytanią. Oba kraje obejmują porównywalny odsetek młodych chrześcijan (odpowiednio 25% i 22%), religijnych niechrześcijan (11% i 8%) oraz osób niereligijnych (64% i 70%).

1.3. Szczegółowy podział przynależności religijnej osób w wieku 16–29 lat w 22 krajach Europy (ESS 2014–16)

Wykres 1.3

Widzimy tu znacznie dokładniejszy niż na wykresie 1.2 podział przynależności religijnej młodych (oczywiście niektóre z podanych kategorii – zwłaszcza „inne religie niechrześcijańskie” – zawierają w sobie jeszcze bogatszy krajobraz religijny, nawet jeśli ich liczba jest ogółem niewielka). Należy pamiętać, że tak jak na innych wykresach w tym raporcie, kategorie reprezentujące mniej niż 1,0% w danym kraju nie zostały zaznaczone.

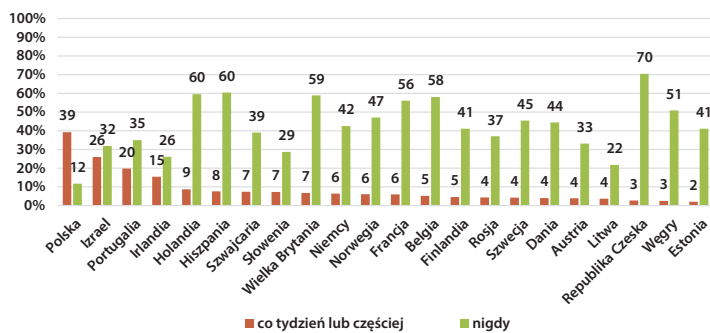
W dużo większym stopniu niż wykres 1.2 ta ilustracja ukazuje różnorodność religijną krajów europejskich. Oczywiście znów najsilniej odstaje w tym wykazie Izrael. Podczas gdy młodzi żydzi nie stanowią w żadnym z dwudziestu dwóch krajów nawet 1%, w Izraelu ich odsetek wynosi 78%. Izrael ma ponadto najwyższy odsetek młodych muzułmanów – w naszej próbie ich stosunek do całości sięga 20%.

Jest to dokładnie dwukrotność wyników z Austrii, Francji czy Belgii, które to kraje zajmują w rankingu *ex aequo* drugie miejsce pod względem odsetka młodych muzułmanów.

Nawet wśród chrześcijan dostrzega się znaczny stopień zróżnicowania proporcji. Dla przykładu 83% (z wyjątkiem 1%) chrześcijan w Polsce stanowią katolicy. Tymczasem w siedmiu innych narodach, z analizowanych dwudziestu dwóch, katolicy stanowią 2% lub mniej. Młodzi prawosławni chrześcijanie tak samo liczą nie więcej niż 2% w większości badanych krajów. Natomiast w Rosji i Estonii dane te wynoszą odpowiednio 40% i 13%.

Dla uproszczenia członkom denominacji protestanckich nadano wspólną kategorię. W wypadku Wielkiej Brytanii podział jest nieco bardziej zniuansowany (tj. z osobną kategorią „anglikanie”), o czym będzie mowa w rozdziale trzecim. Tutaj warto nadmienić, że krajami o najwyższym odsetku protestantów (łącznie) w wieku 16–29 lat są Finlandia, Norwegia, Dania oraz – nieco dalej – Niemcy, Szwajcaria i Szwecja.

1.4. Częstotliwość uczestnictwa w nabożeństwach religijnych, poza specjalnymi okazjami, wszystkich 16–29-latków w 22 krajach Europy (ESS 2014–16)

Wykres 1.4

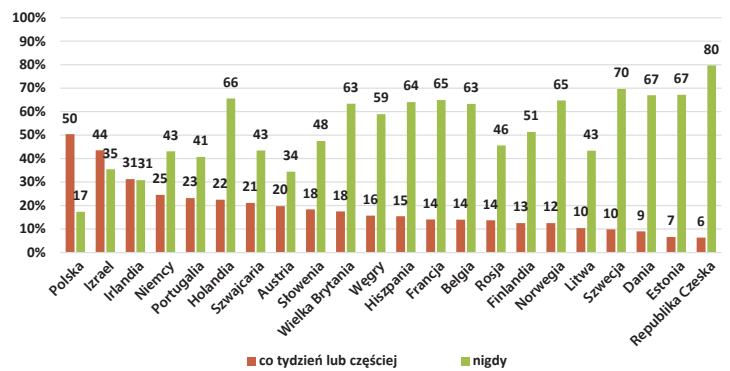
Tożsamość religijna to jedno, natomiast to, czy ma ona pewien (społeczno-naukowo) wymierny wpływ na życie osoby jest, o czym nie trzeba przekonywać, czymś całkiem innym. Dlatego też ESS zapytał wszystkich respondentów, niezależnie od deklarowanej przez nich przynależności religijnej: „Oprócz wyjątkowych okazji, takich jak śluby i pogrzeby, jak często uczęszczasz obecnie na nabożeństwa religijne?”. Dla ułatwienia porównania powyższy wykres łączy trzy „najpopularniejsze” opcje (tj. „codziennie”, „częściej niż raz w tygodniu”, „raz w tygodniu”) w jedną kategorię „co tydzień bądź częściej”. Została ona zaprezentowana wspólnie z odsetkiem, który odpowiedział, że „nigdy” nie uczestniczy w takich nabożeństwach.

Zaledwie w czterech krajach więcej niż jedna osoba na dziesięć w wieku 16–29 lat stwierdziła, że praktykuje przynajmniej raz w tygodniu: w Polsce, Izraelu, Portugalii i Irlandii. Pozostałych osiemnaście krajów charakteryzuje się tym, że mimo znaczącej różnorodności wśród osób deklarujących jakąś przynależność religijną są one jednolite pod względem (nie)praktykowania. Wszystkie mają jednocyfrowy odsetek mieszczący się w wąskim zakresie od 2 do 9%. Jest to szczególnie zaskakujące w wypadku takich krajów, jak Litwa, Austria i Słowenia, które znalazły się w czołowej piątce krajów z najwyższym odsetkiem młodych deklarujących przynależność religijną (zob. wykres 2.2).

Istnieje znaczny stopień zmienności w proporcjach tych, którzy „nigdy” nie uczestniczą w nabożeństwach (z wyjątkiem ślubów, pogrzebów itd.). Na przykład w Czechach kategoria ta obejmuje 80% młodych. Chociaż, biorąc pod uwagę bardzo wysoki stopień deklarowanej niereligijności (w zakresie przynależności religijnej),

nie jest to zaskakujące (zob. wykres 1.1). Mało zaskakujący wydaje się również niski poziom „niepraktykujących” w Polsce, Irlandii, Słowenii i na Litwie – krajach o wysokim odsetku przynależności religijnej oraz odpowiednio niskiej liczbie deklarujących jej brak. Bardziej wart uwagi jest jednakowo wysoki poziom „nigdy”, około trzech na każdą dziesiątkę badanych, w grupie północno-zachodnich krajów Europy – Francji, Belgii, Holandii oraz Wielkiej Brytanii – i dodatkowo Hiszpanii. Tymczasem w Estonii, pomijając jej bardzo niski poziom przynależności religijnej, zaledwie cztery osoby na dziesięć w gronie młodych deklarują nieuczestniczenie w nabożeństwach religijnych.

1.5. Częstotliwość modlitwy poza nabożeństwami religijnymi wśród wszystkich młodych w wieku 16–29 lat w 22 krajach Europy (ESS 2014–16)

Wykres 1.5

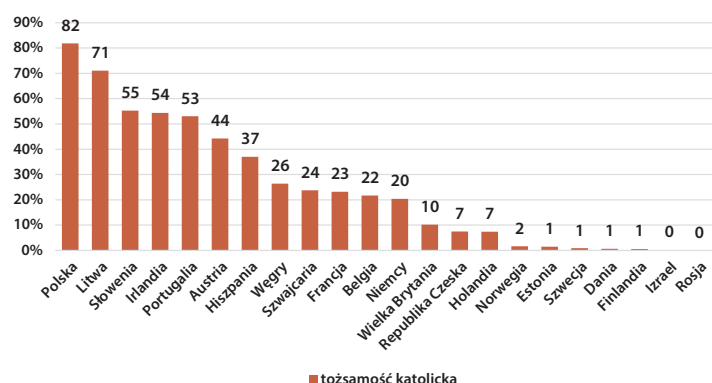
Oprócz częstotliwości uczęszczania na nabożeństwa religijne ESS interesuje również odpowiedź na postawione respondentom pytanie: „Poza czasem, który spędzasz na nabożeństwach religijnych, jak często, jeśli w ogóle, się modlisz?”. Podobnie jak w wypadku wykresu 1.4, powyższy diagram łączy odpowiedzi „codziennie”, „częściej niż raz w tygodniu” i „raz w tygodniu” w jedną kategorię „co tydzień bądź częściej”. Dla porównania, dla każdego kraju podany został odsetek młodych, którzy deklarują, że „nigdy” się nie modlą.

Polska, Izrael i Irlandia znalazły się, po raz kolejny, w gronie bardziej rozmodlonych narodów. Połowa Polaków w wieku 16–29 lat deklaruje, że modli się przynajmniej raz w tygodniu, a tylko 17% oświadcza, że nie robi tego nigdy. Na drugim końcu wykresu znowu znalazły się Estonia, Czechy i cztery kraje skandynawskie.

Wart uwagi jest niski poziom przynależności religijnej oraz modlitwy na Litwie – zaledwie 10% w grupie „co tydzień bądź częściej”, chociaż 57% modli się przynajmniej raz na jakiś czas (tj. nie nigdy). Jak wynika z wcześniej zaprezentowanych danych (wykres 1.1), Litwa ma trzeci, spośród dwudziestu dwóch krajów, najniższy odsetek młodych legitymujących się jako niereligijni, po Izraelu i Polsce – zaledwie 25%. Ma ona również drugi najwyższy, zaraz po Polsce, odsetek chrześcijan (wykres 1.3) na poziomie 74% (w tym 71% katolików). Według miary tożsamości i przynależności należy stwierdzić, że młodzi Litwini należą do grona najbardziej religijnych Europejczyków. Według miary uczęszczania do kościoła i częstotliwości modlitwy zaliczają się oni jednak do grupy najmniej religijnych. Więcej miejsca poświęcimy temu zagadnieniu w rozdziale drugim.

2. Młodzi katolicy w Europie

2.1. Odsetek 16–29-latków identyfikujących się jako katolicy w 22 krajach Europy (ESS 2014–16)

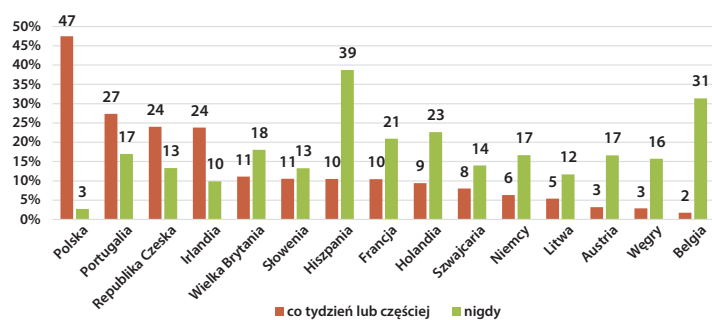

Wykres 2.1

Na wykresie 2.1 uporządkowano kraje według odsetka młodych identyfikujących się jako katolicy – od najwyższego do najniższego udziału procentowego. Polska z jej znaczącym wynikiem jest tu liderem, z ośmioma na dziesięciu 16–29-latków, zadeklarowanymi katolikami. Litwa ulokowała się na drugim miejscu, z siedmioma katolikami na dziesięciu, z kolei za nią znalazły się trzy inne kraje – Słowenia, Irlandia i Portugalia – z nieco ponad połową.

Na przeciwnym końcu są Izrael i Rosja, które nie mają albo (w tym drugim wypadku) prawie nie mają katolików w badanej grupie (co nie znaczy, oczywiście, że nie ma takich młodych w tych krajach; po prostu, proporcjonalnie do całości, ich liczba jest bardzo niewielka). Tuż za nimi uplasowała się Norwegia, Szwecja, Dania, Finlandia i Estonia z 1 lub 2%. Biorąc pod uwagę historyczne znaczenie katolicyzmu w Holandii, uderza fakt, że jedynie 7% młodych uważa się za katolików. Jest to identyczny procent z odnotowanym w Czechach – z pewną różnicą, dotyczy bowiem najbardziej niereligijnego kraju w tym badaniu (zob. wykres 1.1) – gdzie jednak katolicy stanowią największą grupę wśród wszystkich (aczkolwiek stosunkowo niewielu) deklarujących przynależność religijną.

2.2. Częstotliwość uczęszczania do kościoła, wyłączając specjalne okazje, katolików w wieku 16–29 lat w 15 europejskich krajach (ESS 2014–16)

Wykres 2.2

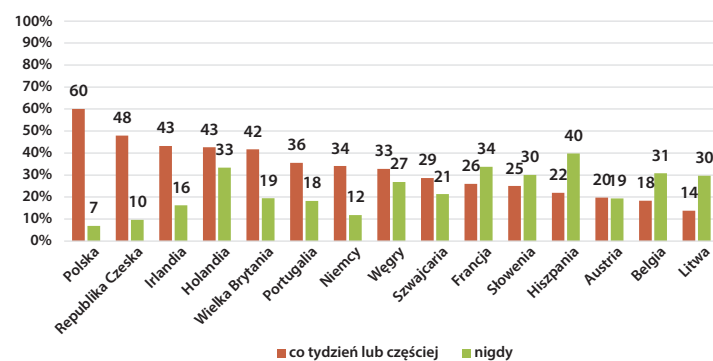
Podobnie jak wcześniejszy wykres 1.4, powyższy diagram porównuje odsetek młodych katolików w piętnastu krajach europejskich, którzy przyznają, że uczęszczają na nabożeństwa religijne „co tydzień lub częściej” albo że nie uczestniczą w nich

„nigdy” (z wyłączeniem specjalnych okazji, takich jak śluby, pogrzeby itd.)¹.

Polska również tutaj jest przypadkiem wyjątkowym. Nie dość, że ma wysoki odsetek zadeklarowanych katolików (wykres 2.1), to wykazują oni dodatkowo wyjątkowo wysoki poziom praktykowania: niemal połowa uczęszcza na mszę przynajmniej co tydzień, przy zaledwie 3% nigdy nieuczęszczających. Korelacja między wysokim poziomem przynależności religijnej w danym kraju oraz wysokim poziomem praktyki pośród przynależących nie może jednak zostać uznana za pewnik. Dla przykładu, 71% młodych Litwinów identyfikuje się jako katolicy, jednak zaledwie 5% z nich uczestniczy we mszy „co tydzień lub częściej”. (Uderzająca jest w tym zakresie również sytuacja w Austrii i, w mniejszym stopniu, Słowenii). Działa to dwustronnie. Podczas gdy niewielki procent młodych w Czechach identyfikuje się jako katolicy, ci, którzy tak czynią, wykazują podobny poziom praktyki jak ich rówieśnicy w Portugalii i Irlandii (oba kraje z wysokim odsetkiem młodych katolików oraz – relatywnie rzecz biorąc – znacząco wysokim stopniem praktyki w ich grupie).

„Nigdy niepraktykujący” (z zaledwie trzema wyjątkami) stanowią od jednej dziesiątej do jednej czwartej wszystkich młodych katolików w danym kraju w całej badanej próbie. (*Nota bene*: dane nie obejmują, oczywiście, katolików wykluczonych, tj. tych, którzy byli niegdyś katolikami, ale już nie identyfikują się jako katolicy. Zob. choćby wykres 3.3 dla Francuzów i Brytyjczyków, którzy obrazują ten fenomen). Anomaliami są tu, na skrajnie niskim poziomie, Polska (wspomniana powyżej) oraz, na skrajnie wysokim poziomie, Hiszpania i Belgia. Całe 40% hiszpańskich katolików nigdy nie uczęszcza do kościoła, co stanowi znacznie wyższą liczbę w porównaniu z krajami o podobnym odsetku uczęszczających co tydzień. W Belgii odsetek nigdy nieuczęszczających wynosi 31%. Co ciekawe, jest to liczba piętnaście razy wyższa od uczęszczających na mszę „co tydzień lub częściej”.

2.3. Częstotliwość modlitwy poza nabożeństwami religijnymi wśród katolików w wieku 16–29 lat w 15 krajach Europy (ESS 2014–16)

Wykres 2.3

Tak jak wykres 1.5, ostatni wykres w tym rozdziale dotyczy częstotliwości modlitwy (poza nabożeństwami religijnymi) pośród młodych katolików w tych samych 15 krajach, co ukazane na wykresie 2.2.

¹ Siedem z pierwotnie badanych dwudziestu dwóch krajów – cztery skandynawskie oraz Estonia, Rosja i Izrael – wykluczono z wykresów 2.2 i 2.3 ze względu na niezwykle niskie liczby w ich katolickich próbach.

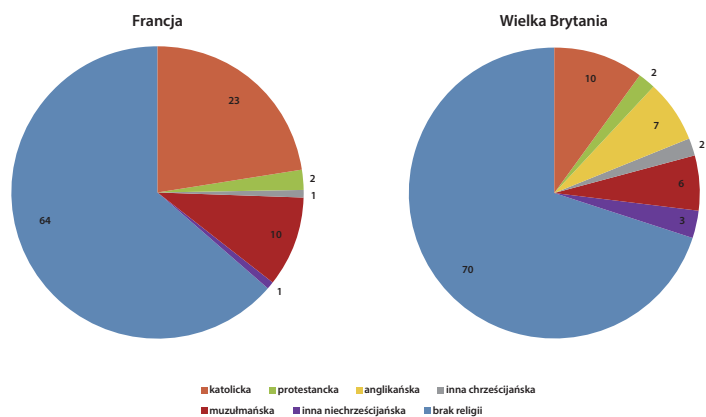
Najwyższa pozycja Polski w kategorii „co tydzień lub częściej” (60%) oraz najniższa w kategorii „nigdy” (7%) nie powinna już dziwić. Względnie wysoki poziom młodych modlących się katolików w Czechach, Irlandii i Portugalii również jest zgodny z oczekiwaniami opartymi na wskaźnikach obecności w kościele (wykres 2.2).

Na uwagę zasługują jednak stosunkowo wysokie odsetki regularnie modlących się młodych katolików w Holandii i Wielkiej

Brytanii (dla zapoznania się z dokładniejszym podziałem modlących się młodych katolików w tym drugim kraju zob. wykres 3.6). W świetle toczony wcześniej dyskusji dotyczącej praktyki religijnej w krajach o wysokim poziomie katolickiej przynależności obecność Litwy, Austrii, Hiszpanii i Słowenii – raz jeszcze wspólnie z Belgią – w grupie najmniej modlących się krajów jest również warta uwagi.

3. Młodzież i religia we Francji i w Wielkiej Brytanii

3.1. Przynależność religijna Francuzów i Brytyjczyków w wieku 16–29 lat (ESS 2014–16)

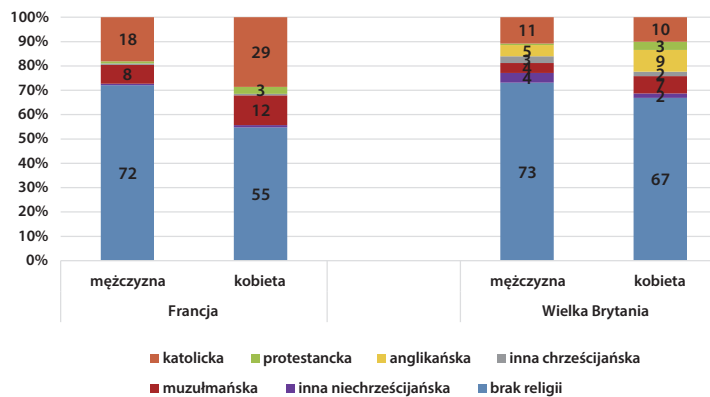
Wykres 3.1

Obydwa wykresy kołowe pokazują w nieco bardziej przyjaznej dla użytkownika formie podział tożsamości religijnej współczesnych młodych Francuzów i Brytyjczyków niż ten podany na wykresie 1.3. Pozwalają one także, w wypadku Brytyjczyków, odróżnić zwolenników anglikanizmu (włączając weń Kościół Anglii, Kościół Walii, Kościół Irlandii i Szkocki Kościół Episkopalny) od członków innych denominacji protestanckich.

Istnieją ewidentne zarówno podobieństwa, jak i różnice w profilu religijnym młodych w tych sąsiadujących ze sobą krajach. 23% młodych Francuzów identyfikuje się z katolicyzmem – dla porównania wśród Brytyjczyków jest to zaledwie 10%. Co jednak ciekawe, zarówno we Francji, jak i w Wielkiej Brytanii katolicyzm jest dominującą chrześcijańską tożsamością. Oba kraje mają znaczącą mniejszość – około jeden na dziesięciu 16-29-latków – członków religii niechrześcijańskich, z największym udziałem islamu. Jednak ogólnie rzecz biorąc, „brak religii” jest domyślną tożsamością zarówno młodych Francuzów, jak i Brytyjczyków, obejmując mniej więcej dwie trzecie każdej z tych grup.

3.2. Przynależność religijna Francuzów i Brytyjczyków między 16. i 29. rokiem życia z uwzględnieniem płci (ESS 2014–16)

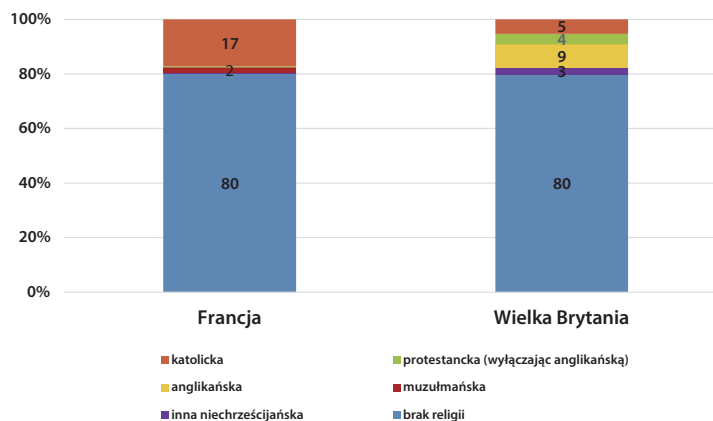
Wykres 3.2 prezentuje rozdział płci w każdym z krajów oraz strukturę przynależności religijnej każdej z nich. Istnieją wyraźne różnice między mężczyznami i kobietami, zwłaszcza we Francji. Tak więc trzy na dziesięć Francuzek w wieku 16–29 lat identyfikuje się z katolicyzmem, podczas gdy w przypadku mężczyzn stosunek wynosi zaledwie dwóch mężczyzn na dziesięciu. Co więcej, kobiety częściej niż mężczyźni identyfikują się z jakąkolwiek religią: popularność opcji „bez religii” jest wyższa w przypadku młodych Francuzów o wyraźne 17 punktów procentowych (72% do 55%).

Wykres 3.2

Różnica ze względu na płeć występuje również w danych z terenu Wielkiej Brytanii, aczkolwiek nie jest ona aż tak wyraźna. Dla przykładu wśród osób określających się jako katolicy nie ma znaczącej różnicy między procentem kobiet i mężczyzn. W całościowym ujęciu, mimo że dane sugerują, iż mężczyźni nieco częściej niż kobiety wybierają określenie „bez religii”, różnica ta jest niewielka.

3.3. Religijne wychowanie wśród Francuzów i Brytyjczyków w wieku 16–29 bez przynależności religijnej (ESS 2014–16)

Wykres 3.3

Jak widać na poprzednich wykresach (por. wykres 3.1), 64% młodych we Francji oraz 70% w Wielkiej Brytanii deklaruje, że obecnie nie wyznają żadnej religii. ESS zadaje respondentom również następujące pytanie: „Czy kiedykolwiek uważałeś się za wyznawcę jakiegokolwiek religii lub wyznania?”. Respondenci, którzy odpowiadali „tak”, byli proszeni o wybranie następnie wyznania/odłamu z tej samej listy, która używana była przy pytaniu o obecną przynależność. Tak zadane pytanie można uznać za

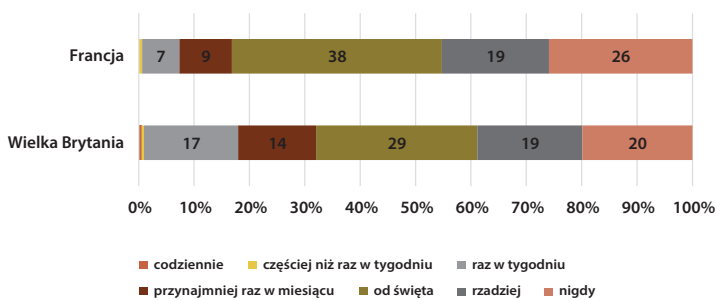

użyteczne zastępstwo badania religijnego wychowania młodych (przy racjonalnym założeniu, że wcześniejsza przynależność religijna będzie, przynajmniej w większości przypadków, równoznaczna z tą, w której dana osoba została wychowana).

Jak widać z wykresu 3.3, cztery z pięciu osób z obu krajów, nieprzyznających się obecnie do żadnej religii, nie posiadały przynależności religijnej również w przeszłości. Oznacza to, że zostały one wychowane bez kontaktu z religią i przeniosły ten stan w dorosłe życie. Oznacza to także, że jeden na pięciu respondentów jest tzw. nonwertytą²: jest to relatywnie nowy termin opisujący – według *The Oxford Dictionary of Atheism* – „osobę wychowaną w wyznawaniu religii, która obecnie nie identyfikuje się z żadnym wyznaniem”.

Młodzi francuscy nonwertyci wywodzą się przede wszystkim z wcześniejszych katolików, jakkolwiek istnieje również nieporównanie mniejsza grupa eks-muzułmanów. W Wielkiej Brytanii natomiast młodzi nonwertyci wywodzą się z dużo bardziej różnorodnego spektrum religijnego zaplecza – jakkolwiek, podobnie jak we Francji – około 7/8 z nich stanowią niegdysiejsi chrześcijanie z takiej czy innej denominacji. Pozostali uczestnicy sondażu wywodzą się z religii niechrześcijańskich (aczkolwiek, w przeciwieństwie do Francji, nie z islamu).

3.4. Częstotliwość uczęszczania do kościoła wśród katolików w wieku 16–29 lat we Francji i Wielkiej Brytanii

Wykres 3.4

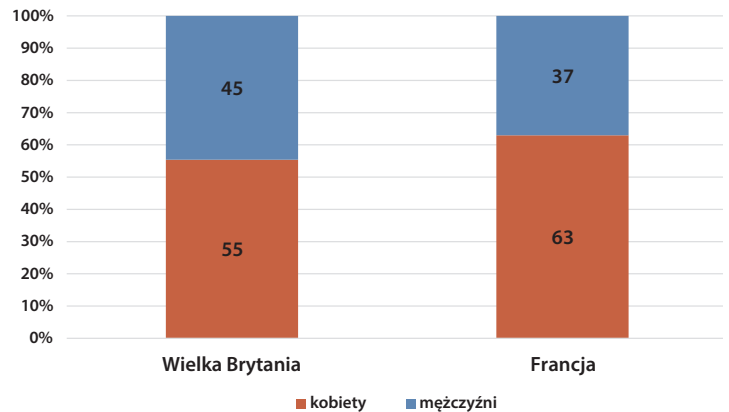
Powyższy wykres uwzględnia jedynie osoby, które w sondażu zadeklarowały swoją obecną przynależność do katolicyzmu. Prezentuje on pełne spektrum możliwych odpowiedzi na zadane przez ESS pytanie o częstotliwość uczęszczania do kościoła z wyłączeniem specjalnych okazji, takich jak śluby czy pogrzeby.

Oba kraje mają bardzo niewielki odsetek osób uczęszczających na mszę codziennie lub częściej niż raz w tygodniu: podobnie jak w wypadku wszystkich innych prezentowanych w raporcie wykresów, kategorie uzyskujące wartość poniżej 1% nie zostały tu zaznaczone. Stosunek osób uczęszczających na mszę raz w tygodniu wynosi 17% w Wielkiej Brytanii i 7% we Francji: widać tu znaczącą różnicę. W istocie suma wszystkich katolików we Francji chodzących do kościoła co najmniej raz w miesiącu (a zatem suma czterech kategorii o największej częstotliwości) odpowiada zaledwie procentowi Brytyjczyków uczęszczających do kościoła „raz w tygodniu lub częściej” i wynosi około 18%. Francja ma za to większy procent uczestników „ważnych świąt” – jest to ogólny termin używany przez ESS na określenie tego, co w kontekście katolickim można określić jako „Wielkanoc i/lub Boże Narodzenie”.

² Brak polskiego odpowiednika angielskiego neologizmu „nonwert”, tłumaczymy go zatem polskim neologizmem „nonwertyta”, który wydaje się oddawać dość wiernie znaczenie oryginału.

We Francji czwarta część młodych katolików deklaruje, że „nigdy” nie bierze udziału w jakichkolwiek obrzędach religijnych. W Wielkiej Brytanii podobną deklarację składa jedna piąta katolików.

3.5. Podział katolików z Francji i Wielkiej Brytanii, w wieku 16–29 lat, „co miesiąc lub częściej” uczęszczających do kościoła, według płci (ESS 2014–16)

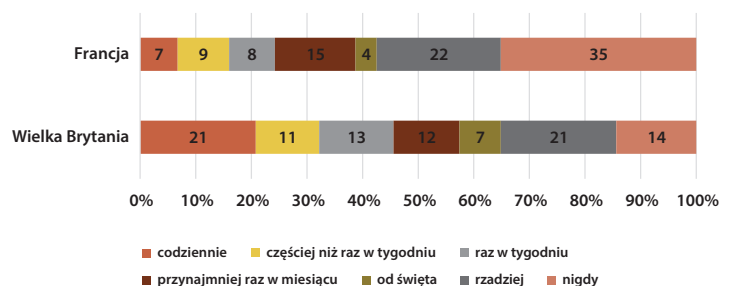

Wykres 3.5

Powyższy wykres uwzględnia tych wszystkich z wykresu 3.4, którzy zadeklarowali udział w nabożeństwach religijnych przynajmniej raz w miesiącu, tj. w przybliżeniu 18% młodych katolików we Francji oraz 32% ich brytyjskich odpowiedników. Dokonano ich podziału ze względu na płeć.

Zgodnie z oczekiwaniami zbudowanymi na podstawie innych badań, kobiety stanowią wyższy odsetek regularnie uczęszczających do kościoła niż mężczyźni, choć efekt ten jest nieco bardziej dostrzegalny we Francji niż w Wielkiej Brytanii. W tym pierwszym wypadku kobiety stanowią około trzech piątych „co miesiąc lub częściej” uczęszczających na mszę. W drugim nieco ponad połowę.

3.6. Częstotliwość modlitwy wśród katolików w wieku 16–29 we Francji i Wielkiej Brytanii (ESS 2014–16)

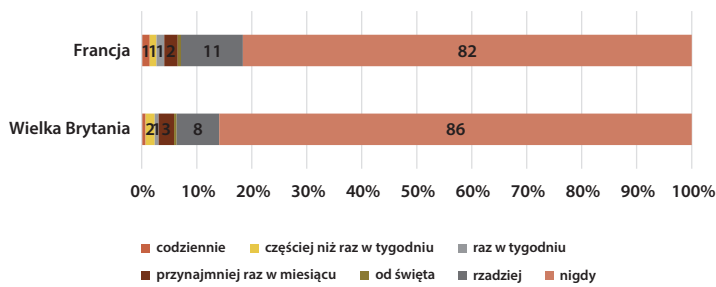

Wykres 3.6

Wykres 3.6 ukazuje podobny sposób ustrukturyzowania danych dotyczących modlitwy (poza liturgią) jak wykres 3.4 dla częstotliwości praktyk religijnych, ponownie skupiając się na katolikach.

Widzimy zatem wyraźne różnice w tym względzie między młodzieżą we Francji i Wielkiej Brytanii. Jedna trzecia Francuzów nigdy się nie modli, a mniej niż 40% respondentów twierdzi, że modli się przynajmniej raz w miesiącu. W Wielkiej Brytanii zaledwie 14% badanych nigdy się nie modli, a blisko 60% podaje, że czyni to przynajmniej raz w miesiącu. Liczba respondentów

modlących się codziennie jest ponadto trzykrotnie wyższa w Wielkiej Brytanii niż we Francji.

Wykres 3.7

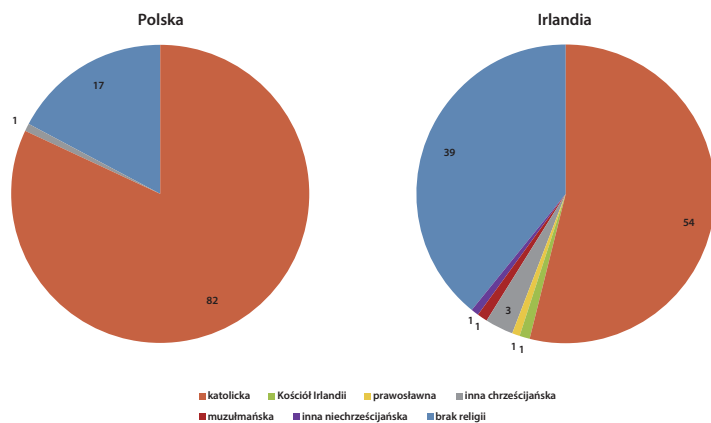
3.7. Częstotliwość modlitwy w grupie 16–29-latków deklarujących brak religii we Francji i Wielkiej Brytanii (ESS 2014–16)

Mając na uwadze rozmodlenie młodych katolików we Francji i Wielkiej Brytanii, zatrzymajmy się na chwilę, aby przyjrzeć się rozmodleniu tych, którzy deklarują brak przynależności religijnej.

Nie dziwi fakt, że ogólny poziom częstotliwości modlitwy jest bardzo niski. W obu krajach ponad cztery piąte osób niereligijnych twierdzi, że nigdy się nie modli. Niemniej jednak każdy kraj ma niewielki odsetek niedeklarujących żadnej przynależności religijnej, którzy regularnie się modlą – z około 3% tych, którzy twierdzą, że czynią to przynajmniej co tydzień, aż do około 5%, włączając tych, którzy modlą się przynajmniej co miesiąc.

4. Młodzież i religia w Polsce i w Irlandii

4.1. Przynależność religijna Polaków i Irlandczyków w wieku 16–29 lat (ESS 2014–16)

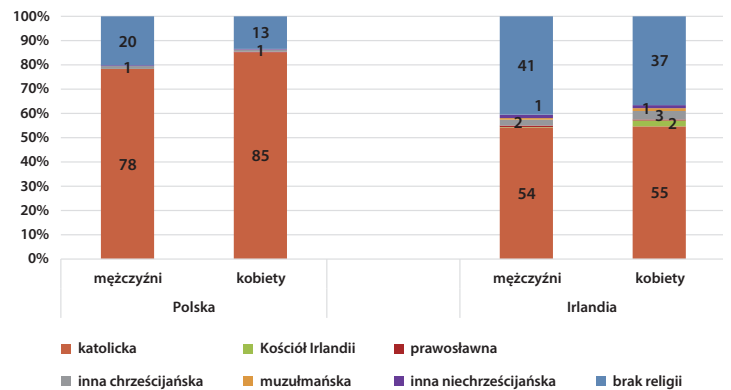
Wykres 4.1

Oba wykresy kołowe pokazują zdecydowaną różnicę w określeniu religijnych afiliacji młodych ludzi w Polsce i Irlandii w trzech wymiarach. O ile w obu tych krajach dominującą, ponad 50% grupą religijną są katolicy, o tyle w Polsce współczynnik ten jest o blisko 30% wyższy niż w Irlandii i przekracza 80%. Trzeba podkreślić, że w analizowanych danych Polska jest krajem, który zaraz po Izraelu zajmuje drugie miejsce pod względem najmniejszej liczby młodych identyfikujących siebie jako osoby niereligijne. Jest zarazem krajem, w którym zdecydowanie największa liczba młodych ludzi identyfikuje się z katolicyzmem.

Tymczasem w grupie badanych Irlandczyków o ponad 20% więcej badanych określa siebie jako osoby niereligijne. Współczynnik innych religii wynosi w Polsce zaledwie 1%, podczas gdy w Irlandii jest to 7% i samo zróżnicowanie deklarowanych afiliacji religijnych jest większe. W Polsce „inne religie” to inne denominacje chrześcijaństwa. W Irlandii pojawiają się w wymiarze 1% przedstawiciele islamu i Kościoła Irlandii (autonomiczna prowincja Kościoła Anglikańskiego) i 3% grupa definiująca się w innych denominacjach chrześcijaństwa.

Oba kraje są zdecydowanie chrześcijańskie. W wynikach badań w Irlandii grupa młodych identyfikująca swoją afiliację religijną jako „niechrześcijanie” to w sumie 2%, 1% identyfikuje się z islamem.

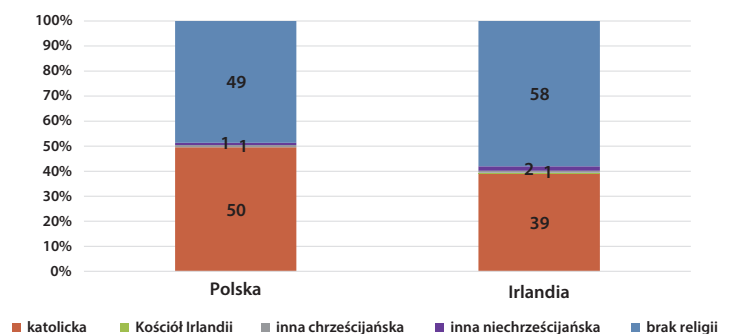
4.2. Przynależność religijna Polaków i Irlandczyków między 16. i 29. rokiem życia z uwzględnieniem płci (ESS 2014–16)

Wykres 4.2

Wykres pokazuje deklarację przynależności religijnej rozdzieloną według płci ankietowanych. W obu krajach zaangażowanie religijne identyfikujących się kobiet jest wyższe niż mężczyzn, przy czym w Irlandii różnica ta wynosi 4%, podczas gdy w Polsce jest to 7%. Co zrozumiałe, różnice wewnątrz poszczególnych płci dotyczą głównie osób identyfikujących się z katolicyzmem. W wypadku Irlandii różnica wśród deklarujących przynależność religijną kobiet dotyczy także 3% wśród identyfikujących się z Kościołem Irlandii i innymi denominacjami chrześcijaństwa.

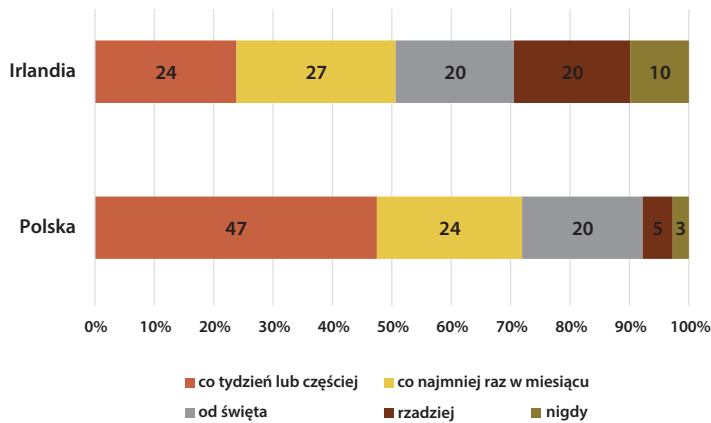
4.3. Religijne wychowanie wśród Polaków i Irlandczyków w wieku 16–29 bez przynależności religijnej (ESS 2014–16)

Wykres 4.3

Wykres 4.3 obrazuje identyfikację środowiska religijnego, w którym, wedle własnych deklaracji, wychowywały się osoby deklarujące się obecnie jako niereligijne. W Irlandii blisko 2/5 osób obecnie niereligijnych deklaruje się jako wychowane w środowisku katolickim, podczas gdy w Polsce była to połowa badanych. W Irlandii blisko 3/5 osób identyfikujących się jako niereligijne określa tym samym mianem środowisko, w którym się wychowywało. W tym samym punkcie w Polsce była to blisko połowa badanych.

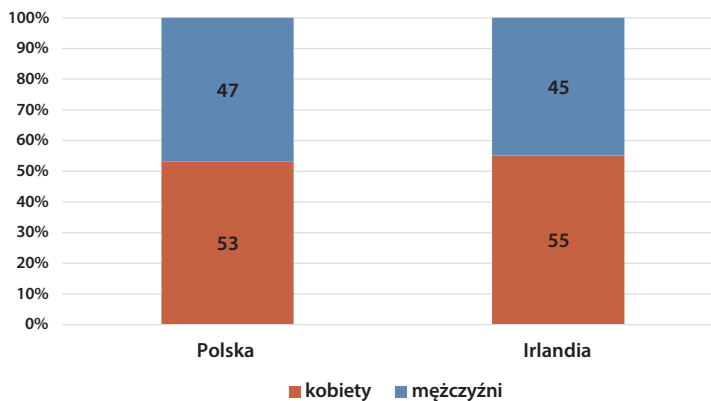
4.4. Częstotliwość uczęszczania do kościoła wśród katolików w wieku 16–29 w Polsce i Irlandii

Wykres 4.4

Wykres pokazuje wyselekcjonowaną grupę badanych, którzy we wcześniejszych pytaniach wskazali swoją identyfikację z katolicyzmem. Zadano im pytanie o częstotliwość uczestniczenia w nabożeństwach odbywających się w kościele. W tej kwestii widzimy znaczącą różnicę. O ile w Polsce udział w publicznej liturgii przynajmniej raz w miesiącu deklaruje 71% młodych katolików, o tyle w Irlandii taką samą deklarację składa 51% badanych. Podobnie widać różnicę w skrajnie negatywnych odpowiedziach. 30% młodych katolików w Irlandii uczestniczy w liturgii rzadziej niż przy okazji ważnych świąt, a więc mniej niż kilka razy w roku. W Polsce odsetek ten wynosi 8%.

4.5. Podział katolików z Polski i Irlandii, w wieku 16–29 lat, „co miesiąc lub częściej” uczęszczających do kościoła, według płci (ESS 2014–16)

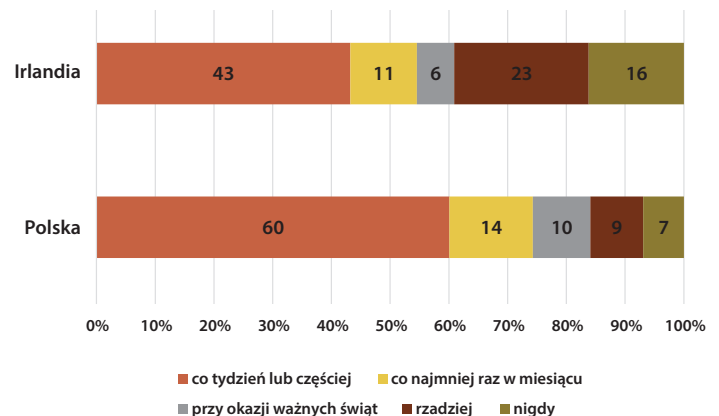

Wykres 4.5

Wykres prezentuje podział młodych katolików uczęszczających do kościoła co najmniej raz w miesiącu według płci. Te wyniki są bardzo zbliżone dla Polski i Irlandii. W obu wypadkach w liturgii

częściej niż raz w miesiącu uczestniczą kobiety. W Irlandii odsetek ten jest o 2% większy niż w Polsce.

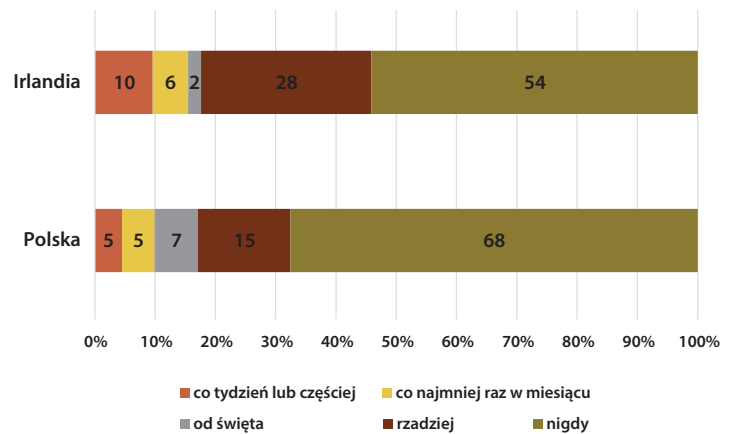
4.6. Częstotliwość modlitwy wśród katolików w wieku 16–29 w Polsce i Irlandii (ESS 2014–16)

Wykres 4.6

Wykres obrazujący regularność modlitwy pośród młodych katolików jest zbliżony do wyników prezentowanych na wykresie dotyczącym uczestnictwa w liturgii częściej niż raz w miesiącu (wykres 4.4). Sumaryczna liczba modlących się co najmniej raz w miesiącu w Irlandii wynosi 54%, w Polsce 74%. Większa, w stosunku do liczby katolików uczestniczących w liturgii rzadziej niż kilka razy w roku lub wcale, jest liczba osób deklarujących modlitwę kilka razy w roku lub wcale. W Irlandii jest to 39%, w Polsce 16% badanych identyfikujących się z katolicyzmem.

4.7. Częstotliwość modlitwy w grupie 16–29-latków deklarujących brak religii w Polsce i Irlandii (ESS 2014–16)

Wykres 4.7

Spośród osób nieidentyfikujących się z żadną religią do modlitwy przynajmniej raz w miesiącu przyznaje się 16% badanych Irlandczyków i 10% Polaków. O tym, że nie modlą się nigdy, mówi 54% badanych Irlandczyków i 68% Polaków. Trzeba pamiętać o znacznej różnicy w procencie osób deklaruujących brak identyfikacji religijnej. W Polsce to mniej niż 1/5, podczas gdy w Irlandii to 2/5 wszystkich badanych.

St Mary's
University
Twickenham
London

Benedict XVI
Centre for Religion
and Society

St Mary's University
Waldegrave Road
Twickenham
London TW1 4SX

T +44 (0) 20 8240 4000
www.stmarys.ac.uk

Polska wersja Raportu:

OBSERWATORIUM
SPOŁECZNE

Fundacja Obserwatorium Społeczne
pl. Katedralny 1 • 50-329 Wrocław
tel. +48 71 307 42 37

fundacja@obserwatoriumspoleczne.pl